

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра міжнародного приватного, комерційного та цивільного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ

Студентки 2 курсу, 6 групи,
спеціальності 081 «Право»
спеціалізації
«Комерційне право»

_____

підпис
студента

Горової Анни
Олександрівни

Науковий керівник
кандидат юридичних наук,
доцент

_____

підпис
керівника

Нескороджена Лариса
Леонідівна

Гарант освітньої програми
доктор юридичних наук,
доцент

_____

підпис
керівника

Мазаракі Наталія
Анатоліївна

Київ 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретико-правові засади страхування життя	7
1.1 Поняття та принципи страхування життя.....	7
1.2 Становлення законодавства України у сфері страхування життя.....	16
1.3 Досвід правового регулювання держав-членів ЄС у сфері страхування життя.....	19
РОЗДІЛ 2. Правове регулювання страхування життя: практика застосування чинного законодавства	25
2.1 Засади організаційно - правового забезпечення страхування життя.....	25
2.2 Реформування механізму правового регулювання страхування життя в умовах євроінтеграції.....	37
2.3 Проблеми застосування чинного законодавства зі страхування життя: колізії і прогалини.....	40
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	53
ДОДАТКИ	60

ВСТУП

Життя – головна цінність кожної людини, і захистити його – найголовніша місія кожного. За даними Державної служби статистики України у січні–травні 2019 року смертність населення вдвічі перевищила народжуваність (на 100 померлих – 49 живонароджених) [40]. В таких умовах піклування про здоров'я, життя населення має стати пріоритетним напрямком як в державній політиці, так і в кожній українській родині.

У складних умовах політичної та економічної кризи в Україні, коли держава не може забезпечити достатній рівень безпеки та матеріального добробуту громадян, страхування життя стає надзвичайно актуальним, адже дозволяє вирішити багато соціальних проблем. Крім того, в усьому світі страхування життя – могутнє джерело для інвестування в національну економіку. В державах-членах ЄС питома вага страхування життя на страховому ринку сягає понад 50%. Так, наприклад, в Фінляндії на страхування життя припадає 58,3% всього страхового ринку, в Угорщині 51,1%, в Польщі 50,2%, в Великобританії і Швеції – 73,3% [72]. Тоді як в Україні за даними I півріччя 2019 року в структурі страхових премій за всіма видами страхування частка страхування життя складає всього 7,7% [42].

Багато дослідників вважають причиною такого низького попиту низький рівень довіри українців до страхування життя, що зумовлено недосконалістю правового регулювання. Саме тому дослідження правового регулювання страхування життя в Україні, виявлення і усунення основних проблем та прогалин в правовому регулюванні є надзвичайно актуальним питанням.

Крім того, у зв'язку з проведення пенсійної реформи в Україні на законодавчому рівні було передбачено можливість участі страховиків, що здійснюють страхування життя у системі пенсійного забезпечення, а саме її II та III рівнях (накопичувальній системі загальнообов'язкового державного пенсійного

страхування та системі недержавного пенсійного забезпечення відповідно). Тож, виникає нагальна потреба в дослідженні ролі й місця страхування життя в системі пенсійного забезпечення України.

До того ж, перебудова фінансової системи України у відповідності до міжнародних стандартів, як головна мета встановлена у Комплексній програмі розвитку фінансового сектору України до 2020 року, яка затверджена Постановою правління Національного банку України № 391 від 18.06.2015 року.

Дослідженням правового регулювання страхування життя в Україні займалися такі науковці як М.М. Александрова, Т.М. Артюх, В.Д.Базилевич, А.Т. Головка, Л.М. Горбач, М.П. Денисенко, О.М. Залетов, Н.Б. Пацурія, Н. В. Ткаченко та інші. Сучасне наповнення змісту правовідносин у сфері страхування життя досліджено досить ґрунтовно, проте не всі особливості даних правовідносин є достеменно проаналізовані, тому є необхідність їх розгляду. Окрім того, з огляду на динамічний розвиток законодавства у сфері ринків фінансових послуг, зокрема, страхування життя, наявні дослідження поступово втрачають свою актуальність. Тож, все вищезазначене та необхідність детального дослідження практичних аспектів застосування законодавства у сфері страхування життя свідчить про актуальність обраної для дослідження тематики.

Метою роботи є всебічний аналіз, розкриття сутності і механізму правового регулювання страхування життя як в Україні, так і в державах – членах ЄС; всебічне дослідження реформування механізму правового регулювання страхування життя в Україні в умовах євроінтеграції, виявлення поточних проблем в правовому регулюванні і формулювання пропозицій щодо його вдосконалення.

Для досягнення поставленої мети були поставлені наступні **завдання**:

- ✓ дослідити поняття, правову природу та принципи страхування життя;
- ✓ виділити і проаналізувати етапи становлення законодавства України у сфері страхування життя, дослідити об'єктивні чинники, які впливали на виникнення кожного з таких етапів;

- ✓ дослідити досвід правового регулювання держав-членів ЄС у сфері страхування життя;
- ✓ дослідити засади організаційно-правового забезпечення страхування життя;
- ✓ проаналізувати процес реформування механізму правового регулювання страхування життя в умовах євроінтеграції;
- ✓ виявити колізії і прогалини в законодавстві України у сфері страхування життя та надати пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері страхування життя.

Предметом дослідження є правове регулювання страхування життя.

Відповідно до поставленої мети та завдань, предмета й об'єкта дослідження, використано загальнонаукові та спеціальні **методи** наукового пізнання. Методологічною основою роботи є діалектичний метод пізнання, за допомогою якого встановлено та визначено зв'язок предмета і об'єкта даного дослідження, виявлено сутність страхування життя як цілісного правового явища. Метод системно-структурного аналізу використовувався для визначення місця страхування життя в фінансовій системі і соціальній політиці України. За допомогою формально-логічного методу здійснювався аналіз чинного законодавства України, яке регламентує правовідносини у сфері страхування життя. Порівняльно-правовий метод застосовувався для порівняння національного законодавства в сфері страхування життя із законодавством країн ЄС. За допомогою історико-правового методу досліджувалось становлення законодавства України у сфері страхування життя. Використовувались методи моделювання та прогнозування для формулювання пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства України у сфері страхування життя.

Наукова цінність полягає у подальшій розробці доктринальних положень про виявлені колізії і прогалини правового регулювання страхування життя та процесу реформування механізму правового регулювання страхування життя в умовах євроінтеграції. Зокрема, елементи наукової новизни містяться у пропозиції

щодо врегулювання на законодавчому рівні правовідносин у сфері колективного страхування життя, порядку передачі договорів страхування життя між страховиками.

Практичною цінністю роботи є те, що на основі комплексного аналізу законодавства у сфері страхування життя було розроблено конкретні пропозиції щодо вдосконалення наявного правового регулювання.

Окремі положення випускної кваліфікаційної роботи викладено автором у статті «Правове регулювання страхування життя в умовах євроінтеграції», що опублікована у збірнику наукових статей "Правове забезпечення підприємницької діяльності".- К.:Київ. нац.торг.-екон.ун-т, 2019. - С.16-22 [54, с. 16-22].

Структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО - ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ

1.1. Поняття та принципи страхування життя

Право громадян на захист життя та охорону здоров'я гарантується Конституцією України [1, ст. 27, 49]. Реалізація права громадян на охорону здоров'я може здійснюватись шляхом страхування: обов'язкового чи добровільного.

Страхування життя - складова системи страхування, яка по праву вважається стратегічно важливим компонентом страхового захисту життя і здоров'я громадян.

В науці відсутній єдиний підхід до визначення поняття «страхування життя». На нашу думку, це пов'язано з особливостями цього виду страхування і його відмінностями від класичного ризикового страхування. Ці відмінності перш за все зумовлюються особливим предметом страхування – життя людини, що не піддається грошовій оцінці.

Т. М. Артюх зазначає, що страхування життя втілює в собі цивільно-правові відносини між страховиками і страхувальниками, у результаті яких відбувається захист майнових інтересів застрахованих осіб, пов'язаних із забезпеченням їх життя і здоров'я, а також накопичення для них певного капіталу у формі страхової суми та інвестиційного доходу [46].

В. Д. Базилевич окреслює страхування життя як форму накопичення та важливий засіб соціального забезпечення людини [47].

Т. Татаріна стверджує, що страхування життя – це важлива галузь страхового ринку, яка забезпечує значну частину довгострокових інвестицій в національну економіку та сприяє підвищенню її конкурентоспроможності, тому ринок страхування життя кожної країни є своєрідним індикатором розвитку економіки, підприємництва, інвестиційного ринку цієї держави [69].

С.В. Єрмасов, Н.Б. Єрмасова зазначає, що страхування життя являє собою вид страхування, за допомогою якого здійснюється страховий захист особистих, сімейних доходів громадян або зміцнення досягнутого ними добробуту [55].

С. Ю. Янова запропонувала під страхуванням життя розуміти надання страховиком в обмін на сплату страхових премій гарантії виплатити певну суму грошей (страхову суму) страхувальнику або вказаним ним третім особам у разі смерті застрахованої особи чи його дожиття до певного терміну [74].

На нашу думку, наукове визначення «страхування життя» зазначене Т. М. Артюхом є найбільш повним і доцільним в сучасних умовах суспільного життя у сфері страхування життя і наявного правового регулювання.

Суспільні відносини у сфері страхування життя в Україні врегульовані главою 67 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 р. № 435-IV (далі – ЦК України), Законом України «Про страхування» від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР (далі – Закон про страхування), Постановами Кабінету Міністрів України, Розпорядженнями Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг тощо.

Законодавча дефініція страхування життя закріплена в статті 6 Закону про страхування. Так, страхування життя - це вид особистого страхування, який передбачає обов'язок страховика здійснити страхову виплату згідно з договором страхування у разі смерті застрахованої особи, а також, якщо це передбачено договором страхування, у разі дожиття застрахованої особи до закінчення строку дії договору страхування та (або) досягнення застрахованою особою визначеного договором віку. Умови договору страхування життя можуть також передбачати обов'язок страховика здійснити страхову виплату у разі нещасного випадку, що стався із застрахованою особою, та (або) хвороби застрахованої особи.

Страхування життя відноситься до особистого страхування, що означає те, що предметом договору страхування життя є страхування майнових інтересів, що не суперечать закону і пов'язані з життям, здоров'ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням [16, ст. 4; 4, ст. 980].

Роздивимось детальніше суб'єктний склад правовідносин у сфері страхування життя. Так, учасниками правовідносин у сфері страхування життя є страхувальник і страховик.

Відповідно до статті 2 Закону про страхування страховиками, які мають право здійснювати страхову діяльність на території України, є фінансові установи, які створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю з урахуванням особливостей, передбачених Законом про страхування, а також одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності та постійні представництва у формі філій іноземних страхових компаній, які також одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності та зареєстровані Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (далі – Нацкомфінпослуг).

Принагідно зауважити, що згідно статті 38 Закону про страхування страховики, які отримали ліцензію на страхування життя, не мають права займатися іншими видами страхування. Страховики здійснюють свою діяльність відповідно до Правил страхування, які розробляються страховиком і підлягають реєстрації в Нацкомфінпослуг [16, ст. 17].

В свою чергу страхувальниками можуть бути юридичні особи та дієздатні фізичні особи, які уклали із страховиками договори страхування життя.

Акумуляція коштів страхового фонду для забезпечення страхового захисту фізичних та юридичних осіб здійснюється в результаті сплати ними страхових платежів (премій, внесків). Страховий захист реалізується шляхом здійснення страхових виплат вигодонабувачу у разі настання страхових випадків. Вигодонабувач призначається страхувальником за згодою застрахованої особи, ним може бути фізична чи юридична особа. Згідно статті 3 Закону про страхування вигодонабувач може бути замінений до настання страхового випадку, якщо інше не передбачено договором страхування.

Страхові виплати за договором страхування життя здійснюються в розмірі страхової суми (її частини) або у вигляді регулярних, послідовних виплат обумовлених у договорі страхування сум (ануїтету) [16, ст. 9].

Принагідно зауважити, що відповідно до ст. 19 Закону про страхування грошові зобов'язання сторін по договорах страхування життя (тобто, як сплата страхувальником страхових платежів, так і здійснення страховиком страхових виплат) за їх згодою, можуть бути визначені як у національній валюті України, так і у іноземній валюті або розрахункових величинах, що визначають фактичний розмір зобов'язань страховика на дату виникнення або виконання цих зобов'язань.

Важливо розмежовувати поняття страхового ризику і страховий випадку. Відповідно до статті 8 Закону про страхування страховий ризик - певна подія, на випадок якої проводиться страхування і яка має ознаки ймовірності та випадковості настання. В свою чергу страховий випадок – це подія, передбачена договором страхування або законодавством, яка відбулася і з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити виплату страхової суми (страхового відшкодування) вигодонабувачу.

Аналізуючи законодавчу дефініцію «страхування життя» закріплену у статті 6 Закону про страхування можна дійти висновку що страховими ризиками в договорі страхування життя можуть бути наступні:

- основні: смерть застрахованої особи; дожиття застрахованої особи до закінчення строку дії договору страхування; досягнення застрахованою особою визначеного Договором страхування життя віку;
- додаткові: нещасний випадок, що стався із застрахованою особою; хвороба застрахованої особи.

На практиці страховики в Правилах страхування деталізують формулювання додаткових страхових ризиків, які можуть мати місце в договорі страхування життя. Наприклад, стійка втрата працездатності (інвалідність) застрахованої особи; розлад здоров'я застрахованої особи, що призвів до госпіталізації, та/або хірургічного втручання, та/або тимчасової втрати загальної працездатності;

травматичне ушкодження застрахованої особи; критичні захворювання застрахованої особи тощо [43, 44].

Слід акцентувати увагу на тому, що страховий ризик смерть застрахованої особи є обов'язковим для будь-якого договору страхування життя, окрім договору страхування довічної пенсії – в такому договорі обов'язковим є передбачення ризику смерті застрахованої особи протягом періоду між початком дії договору страхування та першою страховою виплатою з числа довічних страхових виплат [16, ст. 6].

Сьогодні на українському ринку страхування життя виділяють наступні групи договорів страхування життя:

1) ризикове страхування життя: страховими ризиками в такому договорі можуть бути смерть застрахованої особи; нещасний випадок, що стався із застрахованою особою; хвороба застрахованої особи; стійка втрата працездатності (інвалідність); травматичне ушкодження застрахованої особи. Такі договори зазвичай є короткостроковими (від 1-го місяця до 3-х років). Після закінчення строку дії такого договору страхування життя, сума страхових платежів страхувальнику не повертається.

2) змішане (накопичувальне) страхування життя – страховими ризиками в такому договорі можуть бути дожиття застрахованої особи до закінчення строку дії договору страхування, досягнення застрахованою особою визначеного Договором страхування життя віку і смерть застрахованої особи. Сенсом такого договору є одночасний страховий захист на випадок смерті і накопичення певного капіталу до визначеної в договорі дати. Зазвичай такі договори мають довгостроковий характер (від 3 до 20 років). Після закінчення строку дії такого договору страхування вигодонабувач одержує страхову суму, яка може бути фіксованою чи дорівнювати сумі сплачених за період дії договору платежів та накопичений за час дії договору інвестиційний дохід (бонуси).

Обов'язок щодо нарахування страховиком таких бонусів передбачений статтею 9 Закону про страхування. Так, договором страхування життя обов'язково передбачається збільшення розміру страхової суми та (або) розміру

страхових виплат на суми (бонуси), які визначаються страховиком один раз на рік за результатами отриманого інвестиційного доходу від розміщення коштів резервів із страхування життя за вирахуванням витрат страховика на ведення справи у розмірі до 15 відсотків отриманого інвестиційного доходу та обов'язкового відрахування в математичні резерви частки інвестиційного доходу, що відповідає розміру інвестиційного доходу, який застосовується для розрахунку страхового тарифу за цим договором страхування та у разі індексації розміру страхової суми та (або) розміру страхових виплат за офіційним індексом інфляції, відрахування в математичні резерви частки інвестиційного доходу, що відповідає такій індексації. Зазначена у договорі страхування життя величина інвестиційного доходу не повинна перевищувати чотирьох відсотків річних [16, ст.9].

3) пенсійне страхування життя – накопичувальне страхування для забезпечення додаткового періодичного (наприклад, щомісячного, щоквартального) прибутку протягом певного терміну або довічно, після виходу на пенсію або досягнення певного віку. В цю групу слід віднести договори страхування довічної пенсії, договори страхування додаткової пенсії. Детальніше про такі договори в підрозділі 2.1. цієї роботи.

Важливим поняттям в розумінні видів договорів страхування є поняття довгострокового договору страхування життя, закріплене в підпункті 14.1.52. пункту 14.1 статті 14 Податкового кодексу України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (далі – ПК України). Так, договір довгострокового страхування життя - це договір страхування життя строком на п'ять і більше років, який передбачає страхову виплату одноразово або у вигляді ануїтету, якщо застрахована особа дожила до закінчення терміну дії договору страхування чи події, передбаченої у договорі страхування, або досягла віку, визначеного договором. Такий договір не може передбачати часткових виплат протягом перших п'яти років його дії, крім тих, що здійснюються у разі настання страхових випадків, пов'язаних із смертю чи хворобою застрахованої особи або нещасним випадком, що призвело до встановлення застрахованій особі інвалідності I або II групи чи встановлення інвалідності особі, яка не досягла вісімнадцятирічного віку. При цьому платник

податку - роботодавець не може бути вигодонабувачем за такими договорами страхування життя [3, п. 14.1.52.].

Для розуміння п. 14.1.52 ПК України, варто звернути увагу на таблицю 1.1.

Таблиця 1.1.

Відмінності довгострокових і короткострокових* договорів страхування життя

Умови	Довгостроковий договір	«Короткостроковий» договір (всі інші договори)
Термін дії договору	Більше 5 років	будь-який термін дії у т. ч. менше 5 років
Умови виплат	Перші 5 років немає виплат по «Дожиттю» або «Досягненню віку»	можуть бути будь які виплати, у т.ч. по «Дожиттю» або «Досягненню віку» у перші 5 років
Страхові ризики	<i>Обов'язково:</i> Дожиття або Досягненню віку (виплата одноразова чи у вигляді анuitету) Смерть в результаті захворювання або нещасного випадку <i>Не обов'язково:</i> Інвалідність I- II групи	Травматичне ушкодження застрахованої особи Інвалідність III групи А також будь який ризик(и) довгострокового договору
Інші умови	Роботодавець не може бути вигодонабувачем	Будь які умови у т.ч. роботодавець може бути вигодонабувачем

* Умовно, в Податковому Кодексі України немає визначення короткострокового договору страхування життя

Тож, виходячи з вищезазначеного можна дійти висновку, що страхування життя не завжди має на меті відшкодування збитків, заподіяних настанням страхового випадку.

Варто зазначити, що страхування життя базується на певних принципах, які нормативно не визначені. Проте в наукових працях це питання висвітлено досить детально. С.В. Єрмасов, Н.Б.Єрмасова зазначають, що страхування життя базується на наступних принципах: принцип дисконтування, участі в прибутку страховика за спеціальними інвестиційними полісами, викупу договору, прозорості страхування життя [55].

Принцип дисконтування полягає в тому, що страховики математичним шляхом на підставі показників демографічного розвитку суспільства (тривалість життя, ймовірність дожити до певного віку або померти в певному віці) можуть спрогнозувати момент настання страхового випадку і, відповідно, здійснення страхової виплати вигодонабувачу і на підставі цього прогнозу інвестувати кошти, сплачені страхувальниками до того моменту настання страхового випадку.

Принцип участі в прибутку страховика за спеціальними інвестиційними полісами полягає у вже раніше описаному механізмі нарахування страховиками інвестиційного доходу (бонусів) за кожним змішаним (накопичувальним), пенсійним договором страхування життя.

Принцип викупу договору знайшов своє відображення у статті 28 Закону про страхування і полягає в обов'язку страховика виплатити страхувальнику викупну суму у разі дострокового припинення дії договору страхування життя. Викупна сума розраховується математично на день припинення договору страхування життя залежно від періоду, протягом якого діяв договір страхування життя, згідно з методикою, яка проходить експертизу в Нацкомфінпослуг, здійснена актуарієм і є невід'ємною частиною Правил страхування [16, ст. 28].

Принцип прозорості страхування життя полягає в обов'язку страховика надавати страхувальнику всю необхідну інформацію як до, так і після укладення договору страхування життя. Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 р. № 2664-III (далі – Закон про фінансові послуги), під дію якого як фінансові установи підпадають страховики, встановлено право клієнта на доступ до інформації щодо діяльності фінансової установи [16, ст. 1, 12]. Частиною 2 статті 12 Закону про фінансові послуги встановлено перелік інформації, яку фінансова установа зобов'язана надати клієнту до укладення договору. Крім того, встановлено перелік інформації, яку страховики зобов'язані розкривати на власних веб-сайтах.

І.П. Чуй зазначає, що страхові відносини повинні базуватися на таких принципах: свобода укладання договору страхування, рівноправності, платності страхової послуги, солідарності [71].

Принцип свободи укладання договору страхування полягає в тому, що сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору [4, ст. 627]. Тобто не може бути примусу до укладення договору страхування життя, страхувальник може обрати будь якого страховика, який має ліцензію на здійснення страхування життя.

Принцип рівноправності відображається в недопущенні порушення рівноваги між сторонами договору страхування життя.

Принцип платності страхової послуги полягає в тому, що договір страхування життя завжди оплатний, істотною умовою такого договору є розмір страхових внесків (платежів, премій) і строки їх сплати [4, ст. 982; 16, ст. 16].

Принцип солідарності полягає в тому, що сторона договору не повинна порушувати права і охоронювані законом інтереси іншої сторони договору, а також в тому, що сторони повинні допомагати один одному у виконанні покладених на них обов'язків і реалізації існуючих прав.

Ю.М.Клапків виділяє ще такий принцип страхування як максимальна сумлінність, що означає повне інформування про предмет страхування обох учасників договору [59]. Так, перед укладенням договору страхування життя, страхувальник заповнює заяву на страхування – опитувальник в якому зазначає інформацію про стан свого здоров'я, перенесені/наявні захворювання. На підставі отриманих відомостей страховик оцінює можливість застрахувати таку особу, визначає ступінь ризику і на підставі цього розраховує страховий тариф і страховий платіж, що підлягатиме сплаті. У разі надання страхувальником неправдивих відомостей про стан свого здоров'я, перенесені/наявні захворювання, це може бути підставою для відмови у страховій виплаті.

1.2. Становлення законодавства України у сфері страхування життя

В Україні ринок страхування існував іще в період СРСР, проте був представлений одним страховиком-монополістом. У зв'язку з цим, початком розвитку страхового ринку в сучасному його розумінні прийнято вважати 1991 рік – рік здобуття Україною незалежності.

Провідними вченими в сфері галузі страхування, такими як М.М. Александрова, А.Т. Головка, Л.М. Горбач, С.С. Осадець, поділено розвиток страхового ринку на наступні етапи: перший з 1991 по 1993 рр.; другий з 1993 по 1996 рр.; третій з 1996 по 2001 рік та четвертий з 2001 року [45, 52, 53]. А.С.Шолойко зазначає, що четвертий етап розвитку страхового ринку, що розпочався 2001 році закінчився у 2008 році і виділяє 5 етап розвитку страхового ринку: з 2008 року по теперішні часи [72]. Роздивимось детальніше кожен з етапів.

Перший етап (1991 – 1993 рр) характеризувався невпорядкованим страховим законодавством, відсутністю органу нагляду за страховою діяльністю, значною інфляцією, яка постійно збільшувалася. Також відбулося зростання кількості страхових компаній, які з однієї точки зору поклали край багаторічній монополії Держстраху, а з іншої точки зору, за відсутності жорсткого контролю за рівнем статутних фондів та платоспроможністю страховика, призвели до того, що новостворені страхові компанії не мали необхідних ресурсів для виконання взятих на себе зобов'язань, чим дуже підірвали рівень довіри населення до них та зокрема до всієї системи страхування [52].

Існувала нагальна потреба для врегулювання на законодавчому рівні правовідносин у сфері страхування. Так, 10 травня 1993 року було прийнято Декрет Кабінету Міністрів України «Про страхування» № 47-93 (далі – Декрет про страхування). Саме з цієї події розпочався *другий етап* розвитку страхового ринку. В цей період було створено перший регулятор – орган нагляду у сфері страхування - Комітет у справах нагляду за страховою діяльністю (далі – Укрстрахнагляд), який діяв на основі Положення, затвердженого Указом

Президента України від 12 листопада 1999 року N 1468/99. Відповідно до цього Положення Укрстрахнагляд був центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовувалась і координувалась Кабінетом Міністрів України через Міністерство фінансів України [25]. Основними функціями Укрстрахнагляду було ведення єдиного державного реєстру страховиків (перестраховувальників), видача ліцензій на проведення страхової діяльності, контроль за платоспроможністю страховиків щодо виконання їхніх страхових зобов'язань перед страхувальникам, встановлення правил формування, розміщення та обліку страхових резервів, розробка нормативних і методичних документів з питань страхової діяльності. Статтею 28 Декрету про страхування була встановлена вимога щодо мінімального розміру статутного фонду страховиків в сумі, еквівалентній 5 тис. доларів США за курсом Національного банку України; при цьому загальна частка іноземних юридичних осіб та іноземних громадян у статутному фонді страховика не повинна була перевищувати 20 відсотків [32, ст. 2].

У зв'язку з запровадженням Декретом про страхування процедури ліцензування, встановлення вимог до мінімального розміру статутного фонду страховиків, обмеження частки іноземних юридичних осіб та іноземних громадян у статутному фонді, після набрання чинності Декретом про страхування багато страховиків, які не відповідали новим законодавчим вимогам ліквідувались.

Отже, маємо констатувати, що Декрет про страхування хоч і приніс велику кількість позитивних змін, але все ж не забезпечував достатньої правової бази в сфері страхування, особливо це стосувалось питань щодо платоспроможності страховика. Ситуація, що склалась в цей час на ринку страхування вимагала рішучих дій з боку держави, спрямованих на розвиток страхового ринку та виведення його на якісно новий рівень.

07 травня 1996 року було прийнято Закон України «Про страхування», яким було сформовано якісно нове законодавство у сфері страхування і з прийняттям якого розпочався *третій етап* розвитку страхового ринку. Так, Законом про страхування було вперше розмежовано ліцензування страхування життя та інших

- ризикових видів страхування, посилено вимоги щодо розміру статутного фонду страховиків - збільшенням його до рівня 100 тисяч євро; упроваджено визначення технічних резервів та резервів страхування життя і встановлення вимог про відповідність цим резервам зобов'язань взятих на себе страховиками; конкретизовано вимоги до договорів і правил страхування, було дано визначення багатьом страховим поняттям [52]. Регулятор – орган нагляду у сфері страхування залишався незмінним - Комітет у справах нагляду за страховою діяльністю.

Четвертий етап характеризується подальшим удосконаленням страхового законодавства. 04 жовтня 2001 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування» № 2745-III. Суттєві зміни торкнулися вимог до статутного капіталу страховиків. Так, мінімальний розмір статутного фонду страховика, який займається страхуванням життя тепер становив 1,5 млн. євро за валютним обмінним курсом валюти України, було скасовано обмеження на частку іноземних фізичних чи юридичних осіб у статутному капіталі українських страховиків. Відповідно до Перехідних положень страховики були зобов'язані сформувати свої статутні фонди відповідно до вимог цього Закону в наступному порядку: страховики, які займаються страхуванням життя, - 750 тис. євро протягом двох років з дня набрання чинності цим Законом та 1,5 млн. євро протягом трьох років з дня набрання чинності цим Законом.

Тобто, законодавцем було передбачено 3-річний перехідний період з метою запобігання виведення з ринку страхування багатьох страховиків, що на момент внесення змін до законодавства не відповідали новим вимогам.

В цей же період Комітет у справах нагляду за страховою діяльністю припинив свою діяльність і 11 грудня 2002 р. за Указом Президента України № 1153/2002 згідно із Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» було створено Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України яка діяла на основі Положення про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України, затвердженого указом Президента України від 4 квітня 2003 року № 292/2003.

П'ятий етап розвитку страхового ринку був зумовлений вступом України до Світової організації торгівлі. 07 липня 2005 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про страхування" № 2774-IV, яким було передбачено можливість проведення діяльності іноземними страховими компаніями на страховому ринку України і збільшено вимогу до статутного капіталу страховика, який займається страхуванням життя в розмірі 10 млн євро за валютним обмінним курсом валюти України.

23 листопада 2011 року Указом Президента України № 1069/2011 було ліквідовано Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України й Указом Президента України від 23.11.2011 № 1070/2011 було утворено Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг і затверджено Положення про Нацкомфінпослуг.

На нашу думку, доцільно виділяти **6 етап** розвитку страхового ринку і відповідно законодавства у сфері страхування в Україні, який розпочався в 2014 році з моменту створення асоціації між Україною та Європейським Союзом. В процесі перебудови Україною підходів до регулювання ринків фінансових послуг, наближення до законодавства ЄС відповідно до взятих на себе Україною зобов'язань, законодавство України почало змінюватись. Детальніше про зміни в законодавстві, пов'язані із асоціацією України та ЄС в підрозділі 2.2. цієї випускної кваліфікаційної роботи.

1.3. Досвід правового регулювання держав-членів ЄС у сфері страхування життя

За даними дослідження «Doing Business-2019» Світового банку, проведеного в рамках проекту «Ведення бізнесу», який дозволяє об'єктивно оцінити нормативно-правові акти, що регулюють підприємницьку діяльність, і забезпечення їх дотримання, Україна посіла 71 місце, що на 6 позицій вище ніж у попередньому році [41]. На нашу думку, такий прогрес зумовлений саме тими реформами, що здійснює уряд України під впливом ЄС.

Аналіз досвіду держав-членів ЄС, його запозичення і адаптація до сучасних реалій життя українців у всіх сферах суспільного життя – це вірний шлях України до омріяного добробуту. Тож, розглянемо детальніше особливості правового регулювання ринку страхування життя в державах – членах ЄС.

Страхування життя в Великобританії регулюється Законом про страхові компанії від 1982 року, Законом про фінансові послуги від 1986 року. Регулятором страхової і перестраховальної діяльності на території Великобританії є Казначейство, яке уповноважене на видачу страховикам ліцензій. Страховики, що здійснюють страхування життя також контролюються Радою з цінних паперів та інвестицій, а також Наглядом за приватними інвестиціями. На законодавчому рівні у Великобританії страхування розподілено на страхування життя і страхування інше, ніж страхування життя, які, в свою чергу, діляться за видами страхування відповідно до класифікації директив ЄС. По кожному виду страхування, який здійснює страховик, він зобов'язаний отримати окрему ліцензію. Принагідно зауважити, що один страховик не може здійснювати одночасно і страхування життя, і страхування інше, ніж страхування життя [55].

В Німеччині діяльність у сфері страхування життя складається із чотирьох напрямів: страхування на випадок захворювання, пенсійне страхування, страхування на випадок безробіття, страхування від нещасного випадку на виробництві. Нормативно-правовою базою, на підставі якої здійснюється діяльність у сфері страхування в Німеччині виступає Закон «Про страховий договір», Закон «Про покращення економічного стану робітників на випадок хвороби» та Закон «Про страхування службовців» [58].

Страхування життя в Німеччині традиційно є найпопулярнішим інструментом забезпечення в старості. У страховому законодавстві Німеччини закладений принцип поділу видів страхової діяльності який полягає в тому, що страхова компанія не може здійснювати страхування життя, якщо вона займається видами страхування іншими, ніж страхування життя. В Німеччині за погодженням Асоціації страховиків ФРН страховиками було засновано спеціальне товариство зі страхування життя, яке у випадку банкрутства певного

страховика відповідає за його зобов'язаннями відповідно до договорів страхування і саме цим запобігає збиткам клієнтів [63].

У Франції страхове законодавство представлене Страховим кодексом. Відповідно до Страхового кодексу Франції, для здійснення страхової діяльності необхідне отримання адміністративного дозволу Міністерства фінансів. Принагідно зауважити, що такі ж вимоги ставляться до страхових компаній з країн ЄС або Швейцарії, які бажають заснувати філію у Франції. Для страховиків країн, що не входять в ЄС, необхідне отримання додаткового дозволу.

Страховий кодекс містить перелік дозволених для страховиків інвестицій, який можна умовно розділити на три категорії: цінні папери - нерухомість - кредити і депозити. Кодексом також встановлюється максимальний допустимий обсяг розміщення коштів страховика по кожній з категорій з метою забезпечення диверсифікації і надійності вкладень. Контроль у сфері страхової діяльності у Франції здійснює Комісія з контролю за страховою діяльністю [55].

Роздивившись механізм функціонування ринку страхування життя в Польщі, ми були вражені наявністю деяких інститутів. Це, зокрема, наявність інституту Речника застрахованих, який діє на основі Закону "Про страховий нагляд та про Речника застрахованих". Це, по суті, омбудсмен фізичних осіб, застрахованих страховими компаніями, та осіб - учасників недержавних пенсійних фондів. Серед його основних його обов'язків: розгляд скарг застрахованих осіб стосовно дій страхових компаній і недержавних пенсійних фондів, експертиза проектів нормативно-правових актів, пов'язаних із діяльністю страхового ринку та аналіз правил страхування страховиків [49]. Так, на підставі аналізу отриманих скарг застрахованих та їх причин аналізуються правила страхування і надаються рекомендації з метою усунення з правил двозначних трактувань та неточностей. Принагідно зауважити, що функціонування інституту Речника застрахованих фінансується не за рахунок держави, а за рахунок внесків страхових компаній та недержавних пенсійних фондів [49].

Інфраструктура ринку страхування життя Польщі, окрім зазначеного, представлена Страховим гарантійним фондом. Правова основа діяльності

останнього - Закон “Про обов’язкове страхування, Страховий гарантійний фонд та Польське бюро транспортних страховиків”. Цікавим є обсяг повноважень Фонду: вони охоплюють як сферу діяльності страховиків «non-Life», так і страховиків, що здійснюють страхування життя.

Так, основним завданням фонду є покриття збитків у разі банкрутства страховиків: це виплата відшкодувань згідно з договорами обов’язкового страхування цивільної відповідальності, обов’язкового страхування відповідальності фермерів та страхування життя [49]. У випадку покриття збитків Фондом у разі банкрутства страховика, що здійснює страхування життя виплачується 50% збитків за кожним договором страхування життя, але не більше суми, еквівалентної 30 тис. євро [49]. Принагідно зауважити, що участь страховиків, що здійснюють страхування життя в Фонді не є обов’язковою вимогою. Страховики, що зі страхування життя стають учасниками Фонду при оголошенні банкрутства та за умови сплати певного внеску.

Тож, проаналізувавши досвід правового регулювання держав-членів ЄС у сфері страхування життя маємо констатувати, що держави – члени ЄС мають розвинену інфраструктуру ринку страхування життя (існування Фондів, які у випадку банкрутства страховиків здійснюють виплати за договорами страхування життя; існування інститутів, що здійснюють ефективний захист прав споживачів), що має наслідком високу довіру населення до страхування життя, і, звичайно, високий попит на послуги страхування життя. За зразком держав – членів ЄС Україною зроблено певні кроки для підвищення рівня розвитку інфраструктури ринку страхування життя, які детально досліджені в підрозділі 2.2. цієї випускної кваліфікаційної роботи.

Принагідно зауважити, що захист страхувальників від ризику неплатоспроможності страховика в державах - членах ЄС здійснюється не лише шляхом існування розвиненої інфраструктури ринку страхування життя, а й превентивними методами – шляхом створення ефективної системи платоспроможності діючих страховиків, яка базується на вимогах до капіталу і платоспроможності, технічних резервів, якості системи корпоративного

управління та ризик-менеджменту. Зазначена система передбачена Директивою 2009/138/ЄС Європейського парламенту та Ради від 25 листопада 2009 року про початок і ведення діяльності у сфері страхування і перестраховування (далі - Solvency II). За структурою вимоги Solvency II аналогічні системі Basel II у банківському секторі, які адаптовані до страхової діяльності.

В.М. Юхименко зазначає, що Solvency II – це система комплексного підходу до забезпечення платоспроможності страховиків на території ЄС, яка складається з трьох компонентів:

1) Кількісні вимоги, які включають відповідність між капіталом та ризиками, вимогу до платоспроможного капіталу (SCR), вимогу щодо мінімального капіталу (MCR), вартісну оцінку ризику (VaR);

2) Якісні вимоги, які включають структуру управління страховиком, у тому числі вимоги до внутрішнього контролю та аудиту, системи ризик-менеджменту, андеррайтинг і актуарний складник оцінки платоспроможності, процес нагляду регулятором;

3) Ринкова звітність, яка включає вимоги до звітності та системи розкриття інформації, регулярність звітів щодо платоспроможності та фінансового стану, прозорість страхового ринку, яка полягає в закріпленні переліку обов'язкової інформації яку страховики повинні надавати контролюючому органу [73].

Так, стосовно кількісних вимог Solvency II в Україні, Положенням про обов'язкові критерії і нормативи достатності капіталу та платоспроможності, ліквідності, прибутковості, якості активів та ризиковості операцій страховика, затвердженим Нацкомфінпослуг від 07.06.2018 р. № 850 (далі – Положення № 850) встановлюються обов'язкові критерії і нормативи достатності капіталу та платоспроможності, ліквідності, прибутковості, якості активів та ризиковості операцій страховика. Положенням № 850 визначено норматив платоспроможності та достатності капіталу, норматив ризиковості операцій, норматив якості активів.

Стосовно якісних вимог Solvency II Україною також зроблено певні кроки в напрямку наближення до законодавства ЄС. Так, Розпорядженням Нацкомфінпослуг від 04.02.2014 р. № 295 затверджено Вимоги до організації і

функціонування системи управління ризиками у страховика. Окрім того, Розпорядженням Нацкомфінпослуг від 05.06.2014 р. № 1772 затверджено порядок проведення внутрішнього аудиту (контролю) у фінансових установах, який встановлює особливості організації та проведення внутрішнього аудиту.

Щодо вимог Solvency II стосовно ринкової звітності, слід зазначити, що в українському законодавстві вже встановлено такі вимоги до страховиків. Так, статтею 12-1 Закону про фінансові послуги встановлено перелік інформації, яку фінансові установи зобов'язані розкривати власних веб-сайтах. Це, зокрема, фінансова та консолідована фінансова звітність, звіт про корпоративне управління, звітні дані, що складаються та подаються відповідно до вимог законів, інформація емітента, відомості про власників істотної участі, відомості про склад наглядової ради та виконавчого органу фінансової установи. Крім того, фінансові установи забезпечують доступність інформації, розміщеної на власних веб-сайтах, не менше ніж за останні три роки.

Тож, так як статтею 133 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, сторони визнали важливість наближення чинного законодавства України до законодавства Європейського Союзу і Україна взяла на себе зобов'язання наблизити своє законодавство у сфері фінансових послуг до законодавства Європейського Союзу, нині Україна вибудовує ефективну систему платоспроможності діючих страховиків, що здійснюють страхування життя відповідно до вимог Solvency II.

Вважаємо, що поєднання превентивного методу (створення ефективної системи платоспроможності діючих страховиків) і розбудови інфраструктури ринку страхування життя за зразком держав – членів ЄС дозволить українським страховикам ефективно працювати, а також забезпечить довіру до ринку страхування життя у цілому і, безумовно, посилить конкурентоспроможність українських страховиків на світовій арені.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ: ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА

2.1. Засади організаційно - правового забезпечення страхування життя

Перш за все, визначаючи засади організаційно - правового забезпечення страхування життя необхідно розібратися в природі договору страхування життя, положеннях, які останній повинен містити.

Відповідно до ст. 16 Закону про страхування, договір страхування - це письмова угода між страхувальником і страховиком, згідно з якою страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку здійснити страхову виплату страхувальнику або іншій особі, визначеній у договорі страхування страхувальником, на користь якої укладено договір страхування (подати допомогу, виконати послугу тощо), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені строки та виконувати інші умови договору.

Договір страхування згідно ст. 16 Закону про страхування повинен містити: назву документа; назву та адресу страховика; прізвище, ім'я, по батькові або назву страхувальника, застрахованої особи та вигодонабувача, їх адреси та дати народження; зазначення предмета договору страхування; розмір страхової суми та (або) розміри страхових виплат; перелік страхових випадків; розміри страхових внесків (платежів, премій) і строки їх сплати; страховий тариф (страховий тариф не визначається для страхових випадків, для яких не встановлюється страхова сума); строк дії договору; порядок зміни і припинення дії договору; умови здійснення страхової виплати; причини відмови у страховій виплаті; права та обов'язки сторін і відповідальність за невиконання або неналежне виконання умов договору; інші умови за згодою сторін; підписи сторін.

Цікавим випадком застосування Верховним Судом положення договору щодо причин відмови у страховій виплаті є Постанова у справі № 214/1060/17, в якій

Верховний Суд, розглянувши касаційну скаргу приватного акціонерного товариства «Страхова компанія «Альфа Страхування» на постанову Апеляційного суду Дніпропетровської області залишив Постанову Апеляційного суду без змін, а скаргу без задоволення з огляду на наступне.

Верховним Судом було встановлено, що 24 липня 2015 року між ОСОБА_2 та ПрАТ «СК «Альфа Страхування» укладено договір добровільного страхування від нещасного випадку «НВ «Основа» № 001.0891135.2015 строком з 25 липня 2015 року по 24 липня 2016 року; 12 липня 2016 року між ОСОБА_2 та ПрАТ «СК «Альфа Страхування» укладено договір добровільного страхування від нещасного випадку «НВ «Основа» № 001.0935826.205 строком з 25 липня 2016 року по 24 липня 2017 року. Згідно з пунктом 3.2.3 частини 2 договору страхування від 24 липня 2015 року та договору страхування від 12 липня 2016 року страхувальник зобов'язаний при укладанні договору повідомити страховика про інші чинні договори страхування щодо предмета цього договору. За невиконання вищевказаної умови передбачена відмова страховика у виплаті страхового відшкодування (пункт 8.1.6 частини 2 договору страхування). 30 липня 2015 року між ОСОБА_2 та ПрАТ «СК «Провідна» було укладено договір добровільного страхування від нещасних випадків № НВ/0257688/0404/15 строком дії з 31 липня 2015 року по 30 липня 2016 року.

18 жовтня 2016 року відповідачем було отримано повідомлення про смерть ОСОБА_2. Обґрунтовуючи відмову у виплаті страхового відшкодування, ПрАТ СК «Альфа Страхування» посилалось на те, що на момент укладення 12 липня 2016 року договору добровільного страхування від нещасних випадків страхувальник не повідомив страховика про чинний договір добровільного страхування від нещасних випадків, укладений між ним та ПрАТ «СК «Провідна».

Проте, Верховний Суд зазначає, що ураховуючи те, що договір добровільного страхування від нещасних випадків між ОСОБА_2 та ПрАТ «СК «Провідна» укладений 30 липня 2015 року, тобто після укладення договору добровільного страхування між ОСОБА_2 та ПрАТ «СК «Альфа Страхування» від 24 липня 2015

року, отже в силу положень пункту 3 частини першої статті 989 ЦК України є нікчемним, суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку про задоволення позовних вимог про стягнення зі страховика страхового відшкодування у зв'язку із настанням страхового випадку, оскільки відмова ПрАТ «СК «Альфа Страхування» у виплаті страхового відшкодування за договором добровільного страхування від 12 липня 2016 року, уклавши який сторони фактично продовжили правовідносини, що виникли з 24 липня 2015 року, на підставі пункту 3 частини першої статті 989 ЦК України та пункту 8.1.6 частини 2 договору страхування є неправомірною [33].

Розпорядженням Нацкомфінпослуг від 01.06.2017 р. № 2172, що зареєстровано в Міністерстві юстиції України 04 серпня 2017 р. за № 963/30831 затверджено додаткові вимоги до договорів страхування життя (далі – Додаткові вимоги). Додатково до вимог, визначених статтею 16 Закону України «Про страхування», договір страхування життя повинен містити: посилання на правила страхування, відповідно до яких він укладений; викупні суми на кожен рік дії договору страхування життя (або на інший коротший регулярний період); розмір (величину) інвестиційного доходу, який застосовується для розрахунку страхового тарифу; умови перерахунку (зміни) розміру страхової суми та/або ануїтету; порядок зміни страхувальника або страховика за договором страхування життя; інформацію про порядок внесення змін до переліку застрахованих осіб та порядок заміни вигодонабувачів або часток цих осіб у страховій виплаті; право страхувальника на відмову від договору страхування життя, порядок та строки повернення страховиком страхового платежу (його частини) в разі відмови страхувальника від договору страхування життя [19].

Принагідно зауважити, що невиконання страховиками Додаткових вимог відобразилось в судовій практиці. Так, в заочному рішенні Вінницького міського суду Вінницької області у справі № 127/10334/18 за позовом ОСОБА_1 до Приватного акціонерного товариства «Страхова компанія «Класік Страхування Життя» про дострокове припинення договору страхування та стягнення викупної суми, визнання недійсним умов договору страхування суд зазначає, що як

вбачається з договору страхування життя «UL» №3000 068926, який був укладений 04.01.2017 р. між ОСОБА_1 та ПрАТ «СК «Класік Страхування Життя», у ньому відсутній порядок та строки повернення страховиком страхового платежу (його частини) в разі відмови страхувальника від договору страхування життя, а також інші умови використання права на відмову від договору страхування життя. На виконання Розпорядження Нацкомфінпослуг від 01.06.2017р. № 2172 відповідачем ПрАТ «СК «Класік Страхування Життя» не було внесено зміни до умов договору UL» №3000 068926 протягом трьох місяців з дати набрання чинності Розпорядженням Нацкомфінпослуг від 01.06.2017 р. №2172, а відтак позивач не мав можливості вирішити питання про відмову від договору страхування та повернення страхового платежу, який ним сплачено на виконання умов зазначеного договору.

Крім того, суд зазначає, що п. 17.3 договору добровільного страхування життя «UL» №3000 068926 визначено, що у випадку дострокового припинення Договору з ініціативи страхувальника, страхувальник має право на отримання викупної суми, за умови, що Договір діяв не менше 19 років і за цей термін страхові внески були внесені в повному об'ємі, що є порушенням вимог п.п. 6 п. 1 розділу III Додаткових вимог до договорів страхування життя, які затверджені розпорядженням Нацкомфінпослуг від 01.06.2017 р. за №2127, які вимагають зазначення викупної суми на кожен рік дії договору страхування життя (або на інший коротший регулярний період) в абсолютній величині та/або у відсотках від страхової суми.

Тож, враховуючи те, що до спірного договору не внесено зміни на виконання розпорядження Нацкомфінпослуг від 01.06.2017 р. за №2127 суд дійшов висновку про задоволення позову ОСОБА_1 та визнання договору добровільного страхування життя «UL» № 3000068926, який був укладений 04.01.2017 р. між ОСОБА_1 та ПрАТ «СК «Класік Страхування Життя» недійсним, а також стягнення з ПрАТ «СК «Класік Страхування Життя» на користь ОСОБА_1 13600 грн. 00 коп [34].

Стосовно способів укладення договору страхування життя, такий договір може бути укладений шляхом: 1) складання одного документа (договору страхування), підписаного сторонами; 2) обміну листами, документами,

підписаними стороною, яка їх надсилає: Страхувальник подає Страховику письмову заяву, яка виражає намір укласти договір страхування за формою, встановленою останнім, Страховик в свою чергу надсилає Страхувальнику копії правил страхування та видає страхувальнику страхове свідоцтво (поліс), який не повинен містити розбіжності з поданою заявою; 3) укладення електронного договору в порядку, визначеному Законом України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 р. № 675-VIII [16, ст. 18].

Принагідно зауважити, що відповідно до ч.4 ст. 18 Закону про страхування, договір страхування набирає чинності з моменту внесення першого страхового платежу, якщо інше не передбачено договором страхування.

Визначаючи засади організаційно - правового забезпечення страхування життя вважаємо за необхідне розглянути важливий елемент правовідносин у сфері страхування життя - механізм оподаткування таких правовідносин.

Страховики, що здійснюють страхування життя відповідно до підпункту 141.1.1. пункту 141.1. статті 141 ПК України сплачують податок на прибуток за базовою (основною) ставкою – 18%; за ставкою 0 % прибутку від страхової діяльності з довгострокового страхування життя відповідно до підпункту 136.2.2. пункту 136.2. статті 136 ПК України та за ставкою 3 % від іншої страхової діяльності згідно з підпунктом 136.2.1. пункту 136.2. статті 136 ПК України. Підпунктом 196.1.3 пункту 196.1. статті 196 ПК України визначено, що надання послуг із страхування не є об'єктом оподаткування податком на додану вартість.

Вважаємо безумовним позитивом, який стимулює діяльність страховиків у напрямку довгострокового страхування життя – застосування ставки 0 % до оподаткування прибутку від страхової діяльності з довгострокового страхування життя. Нажаль, ця «пільга» не розповсюджується на інші договори страхування життя, які не підпадають під ознаки довгострокових. Принагідно зауважити, що на договори добровільного медичного страхування, які дещо суміжні з ризиковими договорами страхування життя (дане поняття введене в розділі 1.1. даної роботи) така пільга розповсюджується [3, пп. 136.2.2.]. На нашу думку, з метою популяризації і просування страхування життя в Україні необхідно внести

зміни до Податкового кодексу України стосовно скасування 3% ставки оподаткування прибутку від іншої страхової діяльності.

Роздивимось механізм оподаткування страхових внесків для юридичних осіб. Відповідно до п.2.3.4. Інструкції зі статистики заробітної плати Держкомстату України від 13.01.2004 р. страхові платежі за договорами страхування життя включаються роботодавцем до фонду оплати праці. Суми страхових внесків за договорами страхування життя підлягають включенню до складу загального оподаткованого доходу фізичної особи і є базою оподаткування податком на доходи фізичних осіб, розрахованої із застосуванням натурального коефіцієнта [3, пп.164.2.16]. Крім того, відповідно до пункту 16-1 підрозділу 10 Перехідних положень ПК України всі виплати, які оподатковуються податком на доходи фізичних осіб, оподатковуються і військовим збором.

Відповідно до п.1 ч. 1 ст.7 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 р. № 2464-VI суми страхових внесків за договорами страхування життя, оподатковуються єдиним соціальним внеском. Принагідно зауважити, що на платіж згідно з договорами добровільного медичного та пенсійного страхування працівників і членів їх сімей не нараховується єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування [23]. На практиці звільнення від сплати ЄСВ за договорами добровільного медичного страхування стимулює роботодавців до укладення такого договору страхування своїх працівників. Проте, дана пільга не розповсюджується на ризикові договори страхування життя.

Відповідно до підпункту 166.3.5 пункту 166.3 статті 166 ПК України за договором довгострокового страхування життя є можливість отримання податкової знижки. Хто має право на податкову знижку? Резидент України, який отримує офіційний дохід у вигляді заробітної плати і поніс витрати у зв'язку з оплатою таких послуг як страхування життя. Підстави для нарахування податкової знижки із зазначенням конкретних сум відображаються платником податку у річній податковій декларації, яка подається по 31 грудня включно наступного за звітним податкового року. Розмір податкової знижки не повинен

перевищувати розміру місячного прожиткового мінімуму, діючого для працездатної особи на 1 січня звітного податкового року, помноженого на 1,4 та округленого до найближчих 10 гривень за кожен місяць дії договору страхування. Якщо внески сплачувались за члена сім'ї першого ступеня споріднення (чоловіка або дружину, батьків або дітей), тоді розмір податкової знижки повинен становити не більше 50 відсотків цієї суми.

Для розуміння оподаткування страхових виплат для фізичних осіб в Додатку А до цієї роботи наведена таблиця. Слід зазначити, що питання оподаткування виплат за договорами страхування життя часто є предметом судового розгляду. Так, Печерський районний суд міста Києва, розглядаючи справу № 757/58223/17-ц за позовом ОСОБА_3 до приватного акціонерного товариства «ГРАВЕ України», про стягнення страхового відшкодування за договором довгострокового страхування життя, за яким 01 серпня 2016 року настав страховий випадок дожиття застрахованої особи до дати закінчення дії договору, у зв'язку із чим у позивача виникло право на отримання страхової виплати, застосував норму пп. 170.8.2. п. 170.8. ст. 170 ПК України. Позивач вказував на те, що відповідачем було неправильно застосовано правила оподаткування страхової виплати в момент її здійснення на користь позивача згідно укладеного договору страхування, у зв'язку із чим сума утриманих з позивача податків перевищила їх встановлений розмір, а відтак в результаті чого Позивач не отримала частину страхової виплати, що мала їй належати після оподаткування. Суд зазначив, що якщо вигодонабувач є страхувальником за договором, оподаткуванню підлягає величина перевищення страхової виплати над сумою внесених страхових платежів. Тож, суд залишив позов без задоволення зазначивши, що страхове відшкодування за фактом закінчення терміну дії страхового договору (дожиття), підлягає обов'язковому оподаткуванню згідно умов такого договору, а також на підставі та в порядку норм податкового законодавства [37].

В останні роки у зв'язку з проведенням пенсійної реформи актуальним стає роль та місце страховиків, що здійснюють страхування життя в цій системі. Так,

відповідно до ст.2 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 р. № 1058-IV система пенсійного забезпечення в Україні складається з трьох рівнів:

I рівень - солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах солідарності і субсидування та здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду;

II рівень - накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді (цільовому позабюджетному фонді) або у відповідних недержавних пенсійних фондах - суб'єктах другого рівня системи пенсійного забезпечення та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат;

III рівень - система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення.

Роздивимось детальніше II та III рівень системи пенсійного забезпечення в Україні. Так, згідно чинного законодавства учасники накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування зможуть здійснювати накопичення коштів у Накопичувальному фонді або у недержавних пенсійних фондах і отримати довічну пенсію або одноразову виплату. Отримати одноразову виплату можливо лише за наявності певних підстав; перелік таких підстав встановлено статтею 56 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Це, наприклад, випадок коли сума коштів на накопичувальному рахунку не досягає мінімальної суми коштів, необхідної для оплати договору страхування довічної пенсії (така сума має бути додатково визначена Нацкомфінпослуг); або випадок коли особа виїжджає за кордон на постійне місце проживання; або така особа була визнана інвалідом I, II, III групи.

В інших випадках учасник накопичувальної системи повинен укласти договір страхування довічної пенсії. Відповідно до ст. 55 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» такий договір укладається між учасником накопичувальної системи пенсійного страхування та страховиком, який має ліцензію на здійснення страхування життя після досягнення учасником накопичувальної системи пенсійного віку. Для укладення договору страхування довічної пенсії учасник накопичувальної системи подає страховику протягом місяця до досягнення пенсійного віку, заяву та довідку Пенсійного фонду/ адміністратора недержавного пенсійного фонду про суму коштів, облікованих на його пенсійному рахунку. Учасник накопичувальної системи пенсійного страхування інформує територіальний орган Пенсійного фонду або адміністратора недержавного пенсійного фонду про обрану страхову організацію та подає письмову заяву про перерахування зазначеній організації коштів. На підставі цього орган Пенсійного фонду або адміністратор недержавного пенсійного фонду перераховує страховій організації кошти.

Варто зауважити, що страховики, з якими Пенсійний фонд або відповідний недержавний пенсійний фонд укладає договір страхування довічної пенсії, визначаються на конкурсних засадах у порядку, встановленому Нацкомфінпослуг, спільно з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах трудових відносин, соціального захисту населення, та Антимонопольним комітетом України [10, ст.55]. На сьогоднішній день порядок проведення такого конкурсу відсутній, не розроблено навіть проект, як не зрозумілі і критерії, які будуть висуватися до страховиків, які матимуть право на участь у накопичувальній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

На перший погляд механізм роботи накопичувальної системи чіткий і зрозумілий, проте на сьогоднішній день він «мертвий» через відсутність законодавчого підґрунтя. Відповідно до прикінцевих положень Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» положення цього Закону, що стосуються Накопичувального фонду, набирають чинності з дня

набрання чинності законом про запровадження перерахування страхових внесків до Накопичувального фонду. Проте на сьогоднішній день цей закон не прийнятий і відсутній навіть його проект. Учасники накопичувальної системи також не можуть спрямовувати страхові внески до недержавних пенсійних фондів, адже відповідно до прикінцевих положень Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», це стане можливим лише через два роки після запровадження страхових внесків до Накопичувального фонду.

Стосовно III рівня системи пенсійного забезпечення в Україні слід зазначити наступне. Відповідно до ч. 3 статті 2 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003р. № 1057-IV недержавне пенсійне забезпечення здійснюється недержавними пенсійними фондами шляхом укладення пенсійних контрактів між адміністраторами пенсійних фондів та вкладниками таких фондів; страховими організаціями шляхом укладення договорів страхування довічної пенсії з учасниками фонду, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду; банківськими установами шляхом укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків. ПК України до системи недержавного забезпечення, окрім складових переліку ч.3. ст. 2 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» віднесено ще укладення страховими організаціями договорів страхування додаткової пенсії [3, п. 14.1.116.]

Недержавні пенсійні фонди отримують пенсійні внески від вкладників на користь учасників недержавних пенсійних фондів і після настання обумовленого пенсійним контрактом пенсійного віку недержавний пенсійний фонд може здійснювати наступні види пенсійних виплат: пенсія на визначений строк, одноразова пенсійна виплата. Крім того, учасник недержавного пенсійного забезпечення має можливість після досягнення пенсійного віку, визначеного законом чи встановленого пенсійним контрактом, укласти договір страхування довічної пенсії з вільно обраною страховою організацією.

Роздивимось детальніше іншу можливість участі страховика в системі недержавного пенсійного забезпечення - страхування ризику настання

інвалідності або смерті учасника недержавного пенсійного фонду. Так, відповідно до статті 48 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» корпоративний, професійний пенсійні фонди і відкритий пенсійний фонд за бажанням учасників фонду можуть укласти договір страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду для всіх учасників фонду за рахунок частини їх пенсійних внесків. Розмір страхового внеску за таким видом страхування не може перевищувати одного відсотка розміру пенсійного внеску, сплачуваного учасником фонду або за учасника фонду, який виявив бажання брати участь у такому виді страхування.

Тобто, недержавні пенсійні фонди, незалежно від їх виду (корпоративний, професійний, відкритий) можуть укладати зі страховиками, що здійснюють страхування життя договори страхування життя з ризиками настання інвалідності або смерті учасників; в даному випадку НПФ буде виступати страхувальником його учасників, які забажають бути застрахованими особами.

Роздивимось детальніше договір страхування додаткової пенсії - договір, в якому, на нашу думку, можна говорити про страховика, що здійснює страхування життя, як про самостійного суб'єкта недержавного пенсійного забезпечення. Договір страхування додаткової пенсії - це договір страхування, який передбачає обов'язок страховика щодо здійснення страхової виплати (виплат) та/або виплат у вигляді ануїтету в разі досягнення застрахованою особою пенсійного віку, визначеного за заявою застрахованої особи у договорі страхування відповідно до законодавства з урахуванням того, що такий пенсійний вік не може бути меншим більше ніж на 10 років від пенсійного віку, який надає право на пенсію за загальнообов'язковим державним пенсійним страхуванням [3, п. 14.1.52 - 2]. Принагідно зауважити, що дострокове припинення договору до досягнення застрахованою особою зазначеного в договорі пенсійного віку неможливе, крім випадків: наявності медично підтвердженого критичного стану здоров'я (онкозахворювання, інсульт тощо) або встановлення застрахованій особі інвалідності I або II групи; виїзду страхувальника та/або застрахованої особи на постійне проживання за межі України; смерті застрахованої особи.

Вигодонабувачем за таким договором може бути лише застрахована особа або спадкоємці відповідно до законодавства [3, п. 14.1.52 - 2].

Страховальником за таким договором може виступати як юридична особа (наприклад, роботодавець), так і фізична особа (наприклад, сама ж застрахована особа). Доцільно звернути увагу на те, що роботодавцю – юридичній особі треба з обережністю підходити до укладення договорів страхування як додаткової пенсії, так і договорів довгострокового страхування життя вцілому, адже ст. 123 – 1 ПК України встановлено відповідальність за порушення вимог до договорів довгострокового страхування життя чи договорів страхування в межах недержавного пенсійного забезпечення, зокрема, страхування додаткової пенсії.

Так, якщо договір довгострокового страхування життя чи договір страхування в межах недержавного пенсійного забезпечення, зокрема, договір страхування додаткової пенсії, протягом перших п'яти років його дії розривається з будь-яких причин до закінчення мінімального строку його дії або до настання відповідного страхового випадку, в результаті чого відбувається часткова страхова виплата, виплата викупної суми чи повне припинення зобов'язань страховика за таким договором перед таким платником податку або порушуються інші вимоги, встановлені до таких договорів, то платник податку-страховальник, який визнав у бухгалтерському обліку витрати, зобов'язаний збільшити фінансовий результат до оподаткування звітного періоду на суму таких попередньо сплачених платежів, внесків, премій із нарахуванням пені в розмірі 120 відсотків облікової ставки Національного банку України, що діяла на кінець звітного періоду, в якому відбулося розірвання договору або такий договір перестав відповідати вимогам, передбаченим ПК України. При цьому податкові зобов'язання страховика в цьому випадку корегуванню не підлягають і штрафні санкції за заниження об'єкта оподаткування з податку на прибуток як до страховика, так і до платника податку не застосовуються.

Принагідно зауважити, що відповідальність, передбачена ст. 123 – 1 ПК України не застосовується у випадку зміни страховальника (роботодавця) на нового страховальника, яким може бути або новий роботодавець, або

застрахована особа, у разі звільнення застрахованої особи або зміни страховика на нового страховика.

2.2. Реформування механізму правового регулювання страхування життя в умовах євроінтеграції

На сьогоднішній день сегмент ринку страхування життя переживає не найкращі часи, проте аналізуючи останні проекти нормативно - правових актів маємо констатувати зрушення в сторону ефективного правового регулювання. Розглянемо їх детальніше.

Нині однією з ключових проблем ринку страхування життя є низький рівень розвитку інфраструктури ринку страхування життя, в тому числі відсутність фонду гарантування страхових виплат. Крім того, законодавчо не врегульовано питання виходу з ринку страховиків, ліцензію яким анульовано, що призводить до зникнення з ринку недобросовісних учасників та залишення їх споживачів без належних виплат, і можливості захисту своїх прав.

Встановлення системи гарантування виплат за договорами страхування життя, що пропонується проектом Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення системи гарантування страхових виплат за договорами страхування життя», схваленого розпорядженням Нацкомфінпослуг від 15.01.2019р. № 5 (далі – проект Закону) дозволить викоринити цю проблему. Проектом Закону пропонується викласти Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» в новій редакції шляхом доповнення його положеннями про систему гарантування виплат за договорами страхування життя поряд з системою гарантування вкладів фізичних осіб.

Так, відповідно до статті 3 проекту Закону в межах Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (далі – Фонд) створюються такі фонди:

- ❖ фонд гарантування вкладів – для забезпечення виконання зобов'язань учасників Фонду перед вкладниками;

- ❖ фонд гарантування виплат – для забезпечення виконання зобов'язань учасників Фонду перед отримувачами гарантованих виплат за договорами страхування життя [38].

Тобто, повноваження Фонду розширено – тепер на нього пропонується покласти функції у системі гарантування виплат за договорами страхування життя, виведення з ринку та ліквідації не тільки неплатоспроможних банків, а й страховиків, яким анульовано ліцензію.

Щодо членства у Фонді, то проектом Закону передбачено, що участь банків та страховиків у Фонді є обов'язковою. Страховик набуває статусу учасника Фонду в день отримання ним ліцензії на провадження господарської діяльності зі страхування життя. Відповідно до перехідних положень проекту Закону страховики, що мають діючу ліцензію на провадження господарської діяльності зі страхування життя на дату введення в дію цього Закону, вважаються учасниками Фонду з дати їх внесення Фондом до реєстру учасників Фонду. Проектом Закону встановлюється обов'язок страховика сплачувати до фонду гарантування виплат збори, дотримуватися нормативно-правових актів Фонду [38, ст.17]. В свою чергу Фонд гарантує кожному страхувальнику гарантовану виплату за договором страхування життя, гранична сума якої не може бути меншою 200 000 гривень.

Ще однією причиною занепаду страхування життя в Україні є недосконале регулювання державою ринку фінансових послуг – наявність значної кількості проблемних питань та колізій у законодавстві, що впливають на виконання повноважень Нацкомфінпослуг і не дозволяють здійснювати ефективну державну політику на небанківських фінансових ринках, що суперечить та унеможливорює виконання одного з основних завдань Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року, а саме посилення інституціональної спроможності Регулятора.

Нацкомфінпослуг позбавлена можливості створити єдиний підхід до регулювання ринку небанківських фінансових послуг, оскільки правові норми розпорошені по Законах України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про ліцензування видів господарської

діяльності», «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» та між ними існують невідповідності в частині практичного застосування.

Так, наприклад, п. 4 ст. 40 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» зазначено, що Нацкомфінпослуг може тимчасово зупиняти або анулювати ліцензію на право здійснення діяльності з надання фінансових послуг. В той же час ч. 5 ст. 4 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» встановлено, що виробництво (виготовлення) або реалізація продукції, виконання робіт, надання послуг суб'єктами господарювання можуть бути призупинені виключно за рішенням суду. Також, спеціальним Законом, яким керується у своїй діяльності Нацкомфінпослуг, встановлений один порядок проведення перевірок, а Законом України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» – інший.

Наступною «білою плямою» в правовому статусі Нацкомфінпослуг є відсутність достатнього інструментарію, який дозволив би здійснювати ефективний та вчасний нагляд за платоспроможністю фінансових установ, ступенем ризикованості діяльності та їх ринковою поведінкою. Існуюча система заходів впливу є недостатньо гнучкою та ефективною для цілей покращення роботи фінансової установи та забезпечення інтересів споживачів фінансових послуг.

З метою здійснення ефективного державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг, подолання вищезазначених проблем та виконання вимог Меморандуму про економічну і фінансову політику в межах угоди з МВФ про Механізм розширеного фінансування (EFF) було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг» від 12.09.2019р. № 79-IX (далі - Закон про SPLIT), відповідно до якого регулятором страхового ринку стане Національний банк України (далі – НБУ). Зазначений закон передбачає консолідацію нагляду за фінансовим сектором у

двох регуляторів - Національного банку України та Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, замість поточної системи трьох регуляторів, а Нацкомфінпослуг підлягає ліквідації. За Законом про SPLIT до повноважень НБУ, зокрема, віднесено: регулярне проведення оцінки фінансового стану небанківської фінансової установи, результатів її діяльності та якості корпоративного управління, дотримання обов'язкових нормативів та показників, що обмежують ризики в рамках операцій з фінансовими активами; проведення планових та позапланових перевірок діяльності учасників ринків небанківських фінансових послуг, їхніх афілійованих та споріднених осіб тощо.

Принагідно зауважити, що відповідно до перехідних положень Закону про SPLIT положення про передачу повноважень Нацкомфінпослуг до НБУ вводяться в дію з 1 липня 2020 року, до цього часу регулювання ринку небанківських фінансових послуг здійснюватиме Нацкомфінпослуг.

Вважаємо, що перехід ринку небанківських фінансових послуг під регулювання НБУ буде позитивом, адже наявність декількох Регуляторів ринків фінансових послуг, що в свою чергу викликає різні регуляторні підходи до банківських і небанківських фінансових установ призводить до спотворення умов конкуренції на ринку фінансових послуг і перешкоджає становленню цілісного, прозорого і структурованого ринку.

2.3. Проблеми застосування чинного законодавства зі страхування життя: колізії і прогалини

Під час розгляду конкретних питань в роботі коротко висвітлювались певні колізії і прогалини чинного законодавства у сфері страхування життя. В даному підрозділі ми зосередимо увагу на раніше не описаних та найбільш критичних, на нашу думку, випадках, які потребують термінового реагування.

Однією із основних проблем правового регулювання страхування життя ми вбачаємо відсутність правового регулювання колективного страхування життя. Під колективним страхуванням життя ми вбачаємо страхування життя групи

осіб/колективу, які об'єднані із страхувальником трудовими відносинами або іншого роду спільними інтересами; страхувальником за таким договором страхування життя виступає суб'єкт господарювання - роботодавець.

На практиці страховики укладають колективні договори страхування життя, посилаючись на принцип свободи договору, закріплений в ст.ст. 6, 627 ЦК України, відповідно до якого сторони мають право врегулювати у договорі, який передбачений актами цивільного законодавства, свої відносини, які не врегульовані цими актами.

Вибудовують свою взаємодію сторони колективного договору страхування на основі Реєстрів застрахованих осіб за нищезазначеним механізмом. Для укладення колективного договору страхування життя страхувальник подає страховику заяву на страхування, яка містить усі необхідні відомості про осіб, яких він має намір застрахувати. Вказані відомості є основою для формування Реєстру застрахованих осіб, який є невід'ємною частиною договору страхування. Приєднання нових застрахованих осіб до договору відбувається за ініціативою страхувальника за умови надання підписаної такою застрахованою особою заяви на приєднання до договору і внесенням відповідних змін до договору. Тобто, всі істотні умови за таким колективним договором містяться в договорі страхування, що укладається і підписується між страховиком і страхувальником - суб'єктом господарювання - роботодавцем. Застраховані особи зазначають свої персональні дані у заяві на страхування/приєднання до договору страхування, також у цій заяві застрахованою особою надається згода бути застрахованою, призначається вигодонабувачі для отримання страхових виплат при настанні страхових випадків, надається згода на обробку персональних даних і підписується декларація застрахованої особи (підтвердження відсутності у застрахованої особи захворювань, інвалідності тощо). На основі заяв на страхування/приєднання до договору страхування сторонами формується і підписується Реєстр застрахованих осіб, який переглядається і перепідписується сторонами договору після внесення будь-яких змін (включення/виключення застрахованих осіб, заміна вигодонабувачів, адрес застрахованих осіб тощо).

Вивчивши судову практику, ми побачили, проблеми виникають у випадку виключення з ініціативи страхувальника певної застрахованої особи із Реєстру застрахованих осіб. Так як відсутнє законодавче підґрунтя, сторони договору страхування – страховик і страхувальник передбачають в договорі страхування життя процедуру такого виключення: наприклад, направлення страхувальником страховику письмового повідомлення про виключення певної застрахованої особи з Реєстру застрахованих осіб, що зумовлює підписання сторонами Договору Реєстру застрахованих осіб в новій редакції і не передбачають в даному випадку обов'язку щодо повідомлення застрахованої особи про таке виключення, що, на нашу думку, порушує права застрахованої особи. Проте у правовому полі порушення законодавства як зі сторони страховика, так і зі сторони страхувальника відсутні.

Так, статтею ст. 28 Закону про страхування передбачено, що дія договору страхування припиняється (в тому числі відносно конкретних застрахованих осіб) за згодою сторін. Так як сторонами договору страхування життя є страховик та страхувальник, а внесенні зміни до Реєстру застрахованих осіб здійсненні із згоди сторін по договору, - порушення законодавства відсутні.

Вищезазначена ситуація була предметом розгляду в Жовтневому районному суді м. Маріуполя. Суд, розглядаючи справу № 263/11556/18 за позовом ОСОБА_1, до акціонерного товариства «УАСК «АСКА-Життя», про визнання дій неправомірними та вчинення певних дій, третя особа акціонерне товариство «Харцизький трубний завод» прийняв заочне рішення, в якому судом було встановлено, що згідно договору страхування життя робітників ПАТ «Харцизький трубний завод» з ПАТ «УАСК«АСКА-ЖИТТЯ» №32 від 30.09.2003року, позивач був застрахованою особою з 30.09.2003 року. Відповідно до Договору страхувальником виступає ПАТ «Харцизький трубний завод». Згідно п. 3.1 та п.п. 3.1.1. Договору страховою подією, при настанні якої страховик здійснює страхову виплату є, дожиття застрахованої особи до закінчення терміну дії Договору страхування, вказаного в відношенні такої застрахованої особи в Реєстрі застрахованих осіб. Відповідно п.6.2 Договору позивач був застрахований у

ПАТ «УАСК «АСКА-ЖИТТЯ» з 30.09.2003 року, тобто більше 12 років до повного виконання Договору. У квітні 2017 року, після звільнення, він звернувся до відповідача з заявою про страхову виплату, але відповідач відмовив позивачу щодо здійснення страхової виплати за договором, оскільки ПАТ «Харцизький трубний завод» достроково по відношенню до позивача припинив свою дію на підставі п.9.1.1 Договору, а саме: розірвання Договору з ініціативи страховальника. Судом встановлено, що відповідно до виписки із підсумкового реєстру застрахованих осіб по Договору страхування працівників ПАТ «Харцизький трубний завод» строк дії договору страхування відносно застрахованої особи ОСОБА_1 з 01.09.2003 року по 01.09.2015 року. Також відповідачем надано до суду витяг зі списку працівників ПАТ «Харцизький трубний завод» які отримали стягнення та були звільнені за період з 01.11.2009 року по 31.10.2010 року. У наданому витягу зазначено позивача ОСОБА_1.

Тобто, фактично, страхова подія стосовно позивача не настала, адже його було виключено страховальником з Реєстру застрахованих осіб в 2010 році, хоча строк дії договору страхування стосовно позивача (і відповідно, дата настання страхової події) повинен був закінчитись 01.09.2015 року.

Але суд не взяв на уваги факт виключення страховальником позивача із Реєстру застрахованих осіб і зазначив, що на момент звільнення позивача з ПАТ «Харцизький трубний завод» (16.03.2017 року) настала страхова подія, відповідно до якої страховик мав здійснити страхову виплату позивачу [35]. Вважаємо таку позицію суду необґрунтованою і згідно матеріалів інтернет - порталу судової влади України дане заочне рішення оскаржується відповідачем.

Коллективне страхування життя – це вагома частина ринку, тому вважаємо за необхідне врегулювати це питання законодавчо: закріпити механізм роботи з Реєстром застрахованих осіб, встановити вимоги до такого Реєстру, порядок внесення змін до Реєстру - особливо, виключення застрахованих осіб з реєстру (передбачити обов'язок страховика/страховальника повідомляти застраховану особу про виключення її з Реєстру застрахованих осіб).

Наступною великою проблемою на ринку страхування життя є відсутність правового регулювання способів і порядку передачі договорів страхування між страховиками (страхового портфеля).

Відповідно до статті 43 Закону про страхування реорганізація страховика-резидента (злиття, приєднання, поділ, виділення, перетворення) проводиться у порядку, визначеному чинним законодавством України, з урахуванням особливостей по забезпеченню правонаступництва щодо укладання договорів страхування, встановлених Уповноваженим органом. Порядок забезпечення такого правонаступництва був затверджений Розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 04.06.2004 р. № 913. Проте, як діяти у випадку ліквідації страховика не визначено законодавчо. На даний момент порядок передачі договорів страхування від одного страховика до іншого (далі – передача страхового портфелю) не врегульовано законодавством України.

Згідно статті 31 Закону про страхування кошти резервів із страхування життя не можуть бути включені до ліквідаційної маси у разі банкрутства страховика або його ліквідації з інших причин, і підлягають передачі іншому страховику за згодою страхувальника та застрахованої особи або підлягають передачі застрахованій особі. При передачі зобов'язань за договором страхування життя необхідно враховувати, що від одного страховика іншому передаються всі права та обов'язки як боржника та кредитора відповідно до операцій, які здійснюються за таким договором страхування життя.

Статтею 513 ЦК України визначено, що правочин щодо заміни кредитора у зобов'язанні вчиняється у такій самій формі, що і правочин, на підставі якого виникло зобов'язання, право вимоги за яким передається новому кредиторі. Відповідно до статті 514 ЦК України, до нового кредитора переходять права первісного кредитора у зобов'язанні в обсязі і на умовах, що існували на момент переходу цих прав, якщо інше не встановлено договором або законом. Статтею 123-1 ПК України визначено, що зміна страхувальника (страховика) повинна підтверджуватися тристоронньою угодою між страхувальником (страховиком),

новим страхувальником (страховиком) та застрахованою особою. Тобто, враховуючи вищезазначені норми законодавства, на практиці механізм передачі страхового портфеля повинен бути наступним:

1. Укладення угод про заміну страховика між страхувальником, новим і первісним страховиком та застрахованою особою (у випадку якщо страхувальник не являється застрахованою особою);

2. Укладення договору про передачу страхового портфеля між страховиками (новим і первісним), відповідно до якого первинний страховик зобов'язується передати новому страховику, а новий страховик зобов'язується прийняти у первинного страховика страховий портфель.

3. Первинний страховик складає Реєстр договорів страхування, права і обов'язки за якими включаються до складу страхового портфеля, що підлягає передачі. Важливим є те, що передача певного договору страхування життя до нового страховика можлива лише після отримання згоди на таку передачу страхувальника і застрахованої особи, тобто після виконання п. 1.

Вищезазначена позиція знайшла своє відображення у судовій практиці. Так, рішенням Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області, який розглядав справу № 344/20516/18 за позовом ОСОБА_1 до ПАТ «Ренесанс Життя», ПАТ «Страхова компанія «Форте Лайф» про розірвання договору страхування життя та стягнення викупної суми; було визнано ПАТ «Страхова компанія «Форте Лайф» неналежним відповідачем, оскільки жодних прав Позивача Товариство не порушувало, у зв'язку з чим позов ОСОБА_1 до ПАТ «Страхова компанія «Форте Лайф» задоволенню не підлягає.

Позовні вимоги мотивовано тим, що існують підстави для розірвання договору добровільного страхування життя від 30 квітня 2009 року, укладеного між ОСОБА_1 та ПАТ «Ренесанс Життя», оскільки відповідним розпорядженням Нацкомфінпослуг анульовано ПАТ «Ренесанс життя» ліцензію на провадження господарської діяльності з надання фінансових послуг. ОСОБА_1 не надавала згоди на заміну боржника у страховому зобов'язанні, а тому він вважає доведеними підстави для розірвання договору та стягнення з відповідачів

викупної суми, як це передбачено умовами укладеного між Позивачем та Відповідачем договору страхування.

Судом було встановлено, що 28 квітня 2017 року між ПАТ «Ренесанс життя» та ПАТ «Страхова компанія «Форте лайф» було укладено Договір № 04-28/17 про передачу страхового портфеля. Відповідно до п.1 Даного Договору первинний страховик зобов'язується передати новому страховику, а новий страховик зобов'язується прийняти у первинного страховика страховий портфель на умовах визначених договором. П.3 цього Договору передбачено, що первинний страховик складає реєстр договорів страхування, права і обов'язки за якими включаються до складу страхового портфеля, що підлягає передачі. В додатку № 1 до договору передачі страхового портфеля 04-28/17 від 28.04.2017 р. відсутній договір страхування ОСОБА_1 № ТМ1051 від 30.04.2009 року. Інших належних доказів, які б підтверджували ту обставину, що ПАТ «Страхова компанія «Форте Лайф» у складі переданого за Договором № 04-28/17 від 28.04.2017 року страхового портфеля прийняло зобов'язання за Договором страхування № ТМ1051 від 30.04.2009 року, укладеного між ОСОБА_1 та ПАТ «Ренесанс Життя», Позивачем Суду не надано, а Судом таких обставин не встановлено [36].

Тобто, між страховиками було укладено договір про передачу страхового портфеля, проте страхувальник не надав свою згоду на заміну боржника у страховому зобов'язанні, тому зобов'язання ПАТ «Ренесанс Життя» за договором Позивача не перейшли до ПАТ «Страхова компанія «Форте Лайф».

Наступною гострою проблемою страховиків, що здійснюють страхування життя є складності в розслідуванні випадків, що мають ознаки страхових через колізію в законодавстві стосовно надання страховикам компетентними органами, зокрема, закладами охорони здоров'я інформації.

Так, здійснюючи розслідування випадків, що мають ознаки страхових, страховики звертаються до закладів охорони здоров'я із запитами про обставини настання такого випадку. Дане право страховика передбачене ч. 4 статті 25 Закону про страхування, відповідно до якої у разі необхідності страховик може робити запити про відомості, пов'язані із страховим випадком, до правоохоронних

органів, банків, медичних закладів та інших підприємств, установ і організацій, що володіють інформацією про обставини страхового випадку. Згідно ч. 5 статті 25 Закону про страхування підприємства, установи та організації зобов'язані надсилати відповіді страховикам на запити про відомості, пов'язані із страховим випадком, у тому числі й дані, що є комерційною таємницею. Окрім цього, зазвичай, стандартною умовою договору страхування життя є надання застрахованою особою страховику згоди робити запити про відомості, пов'язані із настанням події, що має ознаки страхового випадку до закладів охорони здоров'я та наділення страховика правом одержувати інформацію про стан здоров'я застрахованої особи від будь – яких лікарів, що коли – небудь здійснювали її лікування. Підписуючи договір, застрахована особа надає страховику таку згоду і наділяє його таким правом. На підставі ст. 25 Закону про страхування та надання застрахованою особою в договорі страхування життя згоди, страховики звертаються до закладів охорони здоров'я, проте натикаються на відмову у наданні такої інформації.

Заклади охорони здоров'я обґрунтовують свою позицію необхідністю збереження лікарської таємниці, дотримання якої передбачено статтею 40 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ (далі – Закон про охорону здоров'я) та посиланнями на ч. 1 ст. 286 ЦК України, статті 39 та 39-1 Закону про охорону здоров'я. Так, відповідно до ч. 1 ст. 286 ЦК України, статті 39- 1 Закону про охорону здоров'я фізична особа має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при її медичному обстеженні.

Тобто, можливість надання страховикам, що здійснюють страхування життя інформації про застрахованих осіб, що становить лікарську таємницю прямо не передбачена законодавством України. Саме тому на практиці виникають проблеми з отриманням такої інформації від закладів охорони здоров'я.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Здійснивши комплексне дослідження правового регулювання відносин, що складаються у сфері страхування життя нами були зроблені наступні висновки.

1. Дослідивши поняття, правову природу та принципи страхування життя ми дійшли висновку, що в науці відсутній єдиний підхід до визначення поняття «страхування життя». На нашу думку, в сучасних умовах, визначення «страхування життя», зазначене Т. М. Артюхом, є найбільш доцільним науковим визначенням серед наявних. В той же час в статті 6 Закону України «Про страхування» законодавцем визначено поняття «страхування життя», яке, на нашу думку, найбільш повно розтлумачує зміст цього явища і відображає його сенс. Натомість принципи страхування життя не закріплені на законодавчому рівні, проте в науковому світі висвітлені досить детально, до них відносять: принцип дисконтування, участі в прибутку страховика за спеціальними інвестиційними полісами, викупу договору, прозорості страхування життя, свободи укладання договору страхування, рівноправності, платності страхової послуги, солідарності, максимальної сумлінності.

2. Проаналізувавши етапи становлення законодавства України у сфері страхування життя нами було виділено 6 етапів такого становлення: перший з 1991 по 1993 рр.; другий з 1993 по 1996 рр.; третій з 1996 по 2001 рік; четвертий з 2001 по 2008рр.; п'ятий з 2008 по 2014рр.; шостий з 2014 по сьогоднішній день. Кожен з етапів характеризувався появою нових підходів, механізмів правового регулювання, удосконаленням нормативно-правової бази, зміною органів нагляду.

3. Дослідивши досвід правового регулювання страхування життя у державах – членах ЄС ми дійшли висновку, що попит і надійність послуг страхування життя в державах – членах ЄС забезпечується розвиненою інфраструктурою ринку страхування життя та превентивними методами – шляхом створення ефективної системи платоспроможності діючих страховиків.

4. Дослідивши засади організаційно-правового забезпечення страхування життя, на основі аналізу судової практики, ми дійшли висновку стосовно необхідності наявності в договорі страхування життя всіх істотних умов, передбачених Розпорядженням Нацкомфінпослуг від 01.06.2017р. № 2172 «Про затвердження Додаткових вимог до договорів страхування життя». Розібравшись в механізмі оподаткування страхування життя нами було окреслено нерівне становище в оподаткуванні ризикових договорів страхування життя і договорів добровільного медичного страхування. Вивчивши механізм функціонування системи пенсійного забезпечення України нами була визначена роль в ньому страховиків, що здійснюють страхування життя, яка полягає в наступному:

на II рівні (накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування): укладення з учасниками накопичувальної системи договорів страхування довічної пенсії; на III рівні: (система недержавного пенсійного забезпечення) укладення договорів страхування довічної пенсії з учасниками недержавних пенсійних фондів, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасників таких фондів та безпосередньо укладення договорів страхування додаткової пенсії.

5. Проаналізувавши процес реформування механізму правового регулювання страхування життя в умовах євроінтеграції нами було виявлено і досліджено проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення системи гарантування страхових виплат за договорами страхування життя», схваленого розпорядженням Нацкомфінпослуг від 15.01.2019р. № 5, метою якого є підвищення рівня розвитку інфраструктури ринку страхування життя, захисту прав споживачів шляхом започаткування системи гарантування виплат за договорами страхування життя та створення в межах Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, фонду гарантування виплат за договорами страхування життя. Було досліджено Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг» від 12.09.2019 р. № 79-IX,

відповідно до якого з 1 липня 2020 року регулятором страхового ринку стане Національний банк України, а Нацкомфінпослуг підлягатиме ліквідації.

6. В ході проведення дослідження нами було виявлено наступні колізії і прогалини в законодавстві України, що регулює страхування життя: відсутність правового регулювання колективного страхування життя; відсутність правового регулювання способів і порядку передачі договорів страхування життя між страховиками (порядок передачі страхового портфеля); колізія між страховим законодавством і законодавством у сфері охорони здоров'я стосовно можливості надання страховикам, що здійснюють страхування життя відомостей про стан здоров'я, перенесені захворювання застрахованих осіб, що становлять лікарську таємницю.

Враховуючи результати проведеного дослідження та з метою вдосконалення чинного законодавства України, вважаємо за доцільне запропонувати наступні зміни до законодавства:

- З метою просування страхування життя в Україні вважаємо необхідним внести зміни до Податкового кодексу України стосовно скасування 3% ставки оподаткування прибутку від іншої страхової діяльності та виключити платежі за договорами страхування життя з бази нарахування ЄСВ.

- Доповнити розділ II Розпорядження Нацкомфінпослуг від 01.06.2017р. № 2172 «Про затвердження Додаткових вимог до договорів страхування життя» наступними положеннями:

«4. При укладенні колективних договорів страхування життя (страхувальником за якими виступає суб'єкт господарювання-роботодавець, а застрахованими особами за якими виступають група осіб або колектив, які об'єднані із страхувальником трудовими відносинами та/або відносинами найму та/або іншого роду спільними інтересами) сторонами договору страхування укладається Реєстр застрахованих осіб, який є невід'ємною частиною такого договору страхування життя. Реєстр застрахованих осіб повинен містити перелік застрахованих осіб; відомості про вигодонабувачів, призначених кожною

застрахованою особою; страховий період відносно кожної застрахованої особи; підписи сторін та інші відомості, за погодженням сторін договору.

5. Будь-які зміни до Реєстру застрахованих осіб вносяться за згодою сторін виключно в письмовій формі і набувають чинності після підписання сторонами договору. При внесенні змін до Реєстру застрахованих осіб в частині виключення застрахованих осіб з такого Реєстру на сторін договору покладається обов'язок письмового повідомлення про таке виключення застрахованої особи.»

- Доповнити Закон України «Про страхування» статтю 43 – 1 наступного змісту :

«Стаття 43 – 1. Порядок передачі договорів страхування життя

У випадку ліквідації страховика, що здійснює страхування життя та/або за бажанням страхувальника чи застрахованої особи замінити страховика за укладеним договором страхування життя, зобов'язання первинного страховика за таким договором підлягають передачі новому страховику.

Заміна страховика здійснюється шляхом укладання угоди про заміну страховика між страхувальником, застрахованою особою, (у випадку якщо страхувальник не являється застрахованою особою) новим і первісним страховиком. В угоді про заміну страховика обумовлюється дата передачі зобов'язань за договором первісним страховиком новому страховику, виражається згода страхувальника та застрахованої особи на заміну страховика та на передачу новому страховику коштів резервів із страхування життя.

Після отримання згоди страхувальника та застрахованої особи між новим і первісним страховиком укладається договір передачі страхового портфелю, в якому погоджується порядок визначення розміру коштів страхових резервів, які підлягають передачі.

Зміна величини страхових зобов'язань страховиків, а також здійснення інших операцій за такими договорами страхування життя можуть бути здійснені виключно після виконання вимог цієї статті і перерахування на поточний рахунок нового страховика коштів резервів із страхування життя за таким договором страхування життя.»

-Доповнити частину 1 статті 40 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» наступним реченням:

«Інформація, що становить лікарську таємницю може бути надана третій особі виключно за бажанням (згодою) особи, стосовно якої така інформація запитується.»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
3. Податковий кодекс України: Закон України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
5. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 року № 2801-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> . Дата звернення 10 вересня 2019 року.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 вересня 2019 року № 79-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-20>. Дата звернення 20 вересня 2019 року.
7. Про внесення змін до Закону України «Про страхування»: Закон України від 04 жовтня 2001 року № 2745-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-14>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
8. Про внесення змін до Закону України «Про страхування»: Закон України від 07 липня 2005 року № 2774-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2774-15>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.

9. Про електронну комерцію: Закон України від 03 вересня 2015 року № 675-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
10. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09 липня 2003 року № 1058-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
11. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08 липня 2010 року № 2464-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
12. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02 березня 2015 року № 222-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
13. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09 липня 2003 року № 1057-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
14. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05 квітня 2007 року № 877-V URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
15. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
16. Про страхування: Закон України від 07 березня 1996 року № 85/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
17. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 липня 2001 року № 2664-III URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.

18. Вимоги до організації і функціонування системи управління ризиками у страховика: Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 04 лютого 2014 року № 295 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0344-14>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
19. Додаткові вимоги до договорів страхування життя: Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 01 червня 2017 року № 2172 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-17>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
20. Інструкція зі статистики заробітної плати: Наказ Держкомстату України від 13 січня 2004 року № 5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0114-04>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
21. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року, затверджена Постановою правління НБУ № 391 від 18.06.2015 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0391500-15>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
22. Меморандум про економічну і фінансову політику в межах угоди з МВФ про Механізм розширеного фінансування URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v2-16500-16>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
23. Перелік видів виплат, що здійснюються за рахунок коштів роботодавців, на які не нараховується єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 грудня 2010 року № 1170 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1170-2010-п>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
24. Положення про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України: Указ Президента України від 4 квітня 2003 року № 292/2003 URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/292/2003>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.

25. Положення про Комітет у справах нагляду за страховою діяльністю: Указ Президента України від 12 листопада 1999 року № 1468/99 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1468/99> . Дата звернення 10 вересня 2019 року.

26. Положення про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг: Указ Президента України від 23 листопада 2011 року № 1070/2011 URL:

27. Положення про особливості забезпечення правонаступництва за укладеними договорами страхування у разі реорганізації страховиків: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України 04 червня 2004 року № 913 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0776-04>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.

28. Положення про обов'язкові критерії і нормативи достатності капіталу та платоспроможності, ліквідності, прибутковості, якості активів та ризиковості операцій страховика: Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 07 червня 2018 року № 850 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0782-18>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.

29. Порядок проведення внутрішнього аудиту (контролю) у фінансових установах: Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 05 червня 2014 року № 1772 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-14>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.

30. Про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України: Указ Президента України від 11 грудня 2002 року № 1153/2002 URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1153/2002>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.

31. Про ліквідацію Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України: Указ Президента України від 23 листопада 2011 року № 1069/2011 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1069/2011>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
32. Про страхування: Декрет Кабінету Міністрів України від 10 травня 1993 року № 47-93 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47-93>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
33. Постанова Верховного Суду у справі № 214/1060/17 URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84405966>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
34. Заочне рішення Вінницького міського суду Вінницької області у справі № 127/10334/18 URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79720386>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
35. Заочне рішення Жовтневого районного суду міста Маріуполя у справі № 263/11556/18 URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81374793>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
36. Рішення Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області у справі № 344/20516/18 URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82542587>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
37. Рішення Печерського районного суду міста Києва у справі № 57/58223/17-ц URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79335525>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
38. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення системи гарантування страхових виплат за договорами страхування життя: Проект Закону України, схвалений Розпорядженням Нацкомфінпослуг від 15.01.2019 № 5 URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Proekty-rehuliatornykh-aktiv/27055.html>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
39. Директива 2009/138/ЄС про вимоги до діяльності у сфері страхування і перестраховування URL:

- https://nfp.gov.ua/files/docs/EU/Директива%202009_138.doc. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
40. Демографічна ситуація в Україні у січні–травні 2019 року Державної служби статистики України URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2019/dem_0519.pdf. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
41. Дослідження «Doing Business-2019» URL: <http://russian.doingbusiness.org>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
42. Підсумки діяльності страхових компаній за I півріччя 2019 року URL: https://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/sk_I_piv_%202019.pdf. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
43. Правила добровільного страхування життя №2 приватного акціонерного товариства «УКРАЇНСЬКА АКЦІОНЕРНА СТРАХОВА КОМПАНІЯ АСКА-ЖИТТЯ», зареєстровані Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг 19 червня 2018 року за № 0118146 URL: <http://aska-life.com.ua/media/uploads/2019/01/16/2019-01-10-d1.pdf>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
44. Правила добровільного страхування життя №2 приватного акціонерного товариства «Страхова компанія «ТАС», зареєстровані Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг 19 грудня 2017 року, реєстраційний номер 0117337 URL: http://www.taslife.com.ua/uploads/pdf/ПРАВИЛА_ДОБРОВІЛЬНОГО_СТРАХУ_ВАННЯ.pdf. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
45. Александрова М.М. Страхування: навчально – методичний посібник. Київ, 2002. 280 с.
46. Артюх, Т. М. Страхування життя в умовах сучасного страхового ринку України. *Фінанси, облік і аудит*. 2011. № 18. С. 9–15.
47. Базилевич В. Д. Страхування: підручник. Київ : Знання, 2008. 1019 с.
48. Базилевич В.Д., Пікус Р.В., Приказюк Н.В. та ін. Страхіві послуги: підручник. Ч. 1 / за ред. В.Д.Базилевича. Київ: Логос, 2014. 496 с.

49. Білик І. Особливості структури та інфраструктури страхових ринків України та Польщі. *Світ фінансів*. 2008. №1 (14). С. 168-176.
50. Внукова Н.М., Ачкасов С.А., Скорик І.В. Адаптація вимог Solvency II до умов функціонування страхового ринку України. *Фінанси України*. 2013. № 9. С. 76-82
51. Гаманкова О.О. Ринок страхових послуг України: сутність, тенденції та шляхи розвитку : автореф. дис. ... док. ек.наук за спеціальністю 08.00.08. ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана, Київ, 2010. 38с.
52. Головка А. Т., Денисенко М. П., Ковтун І.О., Кабанов В.Г. Основи довгострокового страхування: Навч. посібник. Алеута, 2007. 444 с.
53. Горбач Л.М. Страхова справа: Навч. посібник. Київ, 2003. 252 с .
54. Горова А.О. Правове регулювання страхування життя в умовах євроінтеграції. Правове забезпечення підприємницької діяльності. Київ. Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2019. Ч.1. С.16-22.
55. Ермасов С. В. Страхование : учебник для бакалавров. Москва, 2015. 791 с.
56. Залетов О.М. Державне регулювання ринку страхування життя в Україні: дисертація. Київ, 2007. 213 с.
57. Ільченко Г.О. Окремі аспекти захисту права споживачів страхових послуг на отримання страхової виплати. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2015. № 4. С. 114-121.
58. Кінашук Л. Л. Страхове право : підручник. Київ, 2007. 256 с.
59. Клапків Ю.М. Принципи функціонування ринку страхових послуг. *Менеджер ДонДУУ*. 2017. № 2 (75). С. 46–51.
60. Козьменко О. В. Проблеми державного регулювання страхової діяльності в Україні. URL: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/510/1/Kozmenko.pdf>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
61. Козьменко О.В. Страховий і перестраховий ринки в епоху глобалізації: монографія. Суми, 2011. 388 с.

62. Ормоцадзе Маргарита. Приход иностранных инвесторов вызвал рост «текучести» кадров украинских страховщиков в регионах. URL: <https://forinsurer.com/public/07/07/03/3108>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
63. Пахненко О.М., Семенов А.Ю., Милютіна М.О. Страховий ринок України та країн ЄС: порівняльний аналіз. *Економіка і суспільство*. 2017. № 12. С. 612–617.
64. Пацурія Н. Б., О. А. Белова, Ю. В. Безручко. Правове регулювання страхування та роздрібних фінансових послуг в Європейському Союзі та в Україні: порівняльно-правовий аналіз: підручник / за ред. Н. Б. Пацурія. Київ: ЦУЛ, 2007. 196 с.
65. Письменна Т. Управління збалансованістю страхового портфеля: дискурс в теорію та погляд на сучасну практику. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2016. № 2. С. 90–101.
66. Плиса В. Й. Особливості становлення, проблеми та перспективи розвитку страхового ринку в Україні. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/89647-36-strahoviy-rinok-ukrani-problemi-stanovlennya-perspektivi-rozvitku-ta-ntegrats-u-svtoviy-strahoviy-prostr.html>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
67. Ремньова Л.М. Страхування як фактор фінансової стабілізації економіки. *Актуальні проблеми економіки*. 2006. № 9 (63). С. 65–74.
68. Сич О. А., Вольська Н. Р. Сутність страхування життя та його доцільність. URL: http://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/Сич_Вольська.pdf. Дата звернення 12 лютого 2019 року.
69. Татаріна Т. Ринок страхування життя в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Наука й економіка*. 2010. № 2 (18). С. 94
70. Ткаченко Н. В. Забезпечення фінансової стійкості страхових компаній: теорія, методологія та практика : монографія. Черкаси, 2009. 570 с.
71. Чуй І.Р. Фінанси : Навчальний посібник для вивчення дисципліни студентами напрямів підготовки 6.030509, 6.030504, 6.030507, 6.030203. Львів: ЛКА, 2015. 284 с.

- 72.Шолойко А.С. Ринок страхування життя в Україні та його інфраструктура.
URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/5_2018/8.pdf. Дата звернення 12 лютого 2019 року.
- 73.Юхименко В. М. Страховий ринок України в контексті впровадження вимог Solvency II. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. № 12. С. 190-193.
- 74.Янова С.Ю. Страховой рынок Украины: качество роста и проблемы развития. *Финансы*. 2013. № 5. С. 50-55.

ДОДАТКИ

Додаток А

Оподаткування страхових виплат для фізичних осіб

Ризики	Довгостроковий договір	«Короткостроковий» договір*
Дожиття: одноразова виплата	а) Вигодонабувач = Страхувальник <ul style="list-style-type: none"> ➤ 18% від 60% суми перевищення страхової виплати над сумою внесених платежів (пп. 170.8.2 , п.167.1 ПК України) ➤ військовий збір 1,5% 	не оподатковується (пп.165.1.27 ПК України)
	б) Вигодонабувач ≠ Страхувальник <ul style="list-style-type: none"> ➤ 18% від 60% суми страхової виплати (пп. 170.8.2, п. 167.1 ПК України) ➤ військовий збір 1,5% 	
Дожиття: Ануїтети	Молодше 18-ти або старше 70-ти років - не оподатковується (пп. 170.8.3. ПК України)	
	Від 18-ти до 70-ти років <ul style="list-style-type: none"> ➤ 18% від 60% страхової виплати (пп.170.8.2 , п. 167.1 ПК України) ➤ військовий збір 1,5% 	
Інвалідність I групи	не оподатковується (пп.170.8.3. ПК України)	
Інвалідність II групи	<ul style="list-style-type: none"> ➤ 18% (п. 167.1 ПК України) ➤ військовий збір 1,5% 	
Інвалідність III групи	<ul style="list-style-type: none"> ➤ для особи, яка не досягла 18 років - 18% (п. 167.1 ПК України) ➤ військовий збір 1,5% 	
Смерть	<p>а) 0% - Вигодонабувач = Родич Застрахованої особи I ступеня споріднення (члени подружжя (чоловік/дружина), батьки чоловіка/дружини, діти чоловіка/дружини, в т.ч., усиновлені) (пп. 174.2.1 ПК України)</p> <p>б) 5% - Вигодонабувач = Інвалід I групи або дитина-інвалід, або має статус дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування ті всі інші категорії, крім в) (пп.</p>	

Ризики	Довгостроковий договір	«Короткостроковий» договір*
	174.2.2., п. 167.2 ПК України) військовий збір 1,5% в) 18% (ст.167.1) – Вигодонабувач = нерезидент (пп. 174.2.3 ПК України) військовий збір 1,5%	
Викупні суми	<ul style="list-style-type: none"> ➤ 18% від страхової виплати (пп. 170.8.2. б ПК України) ➤ військовий збір 1,5 % 	не оподатковується, якщо не перевищує суми внесених платежів (пп.165.1.27 ПК України)
		18% із суми, що перевищує суму внесених страхових внесків (пп. 165.1.27 ПК України) військовий збір 1,5 %

* Умовно, в Податковому Кодексі України немає визначення короткострокового договору страхування життя